

למעדנים אין לבו פנוי לבקש ולקלוט חכמה, והוא מה שאמרו 'עד שאדם מתפלל על דברי תורה שיכנסו בתוך מעיו יתפלל על אכילה ושתייה שלא יכנסו בתוך מעיו'. הצמאון שקיים באדם לרוחניות הריהו מיטשטש על ידי הרויית גופו בהנאות חולפות ומוצא בכך תחליף קלוקל. [וזה אחד מהיסודות מהבעש"ט ז"ע שכאשר נפש היהודי חשה תשוקה לענייני עוה"ז, אזי ביסודו של דבר בעומק הפנימיות נובעת תשוקה זו מגעגועים לרוחניות, וכאשר יעמוד איתן וימנע מלהרגיע תשוקה זו ע"י מילוי תאוות חמירות, אזי יפרצו ויפנו געגועים אלו לכיוון התורה והמצוות וקירבת ה'].

קטנות והעדר מעלה להתעסק בענייני חמירות

עוד פגם יש בזה, והוא שראוי לו לאדם להתעלות שלא יהיה העוה"ז בעל ערך בעיניו, משל למה"ד, לצעצועי ילדים שלאדם מבוגר אין הם מעניינים אותו כלל, ואם מתעסק בהם הוא גנאי גדול. אמנם כל זמן שהוא ילד ראוי לו להתעסק בצעצועיו, שדבר זה שייך ומתאים לגילו, אבל עם הזמן עליו להתבגר וממילא לא יחשיב אותם עוד. וכמו כן על האדם להתעלות מעסקי עוה"ז ולהיות יותר נעלה וללכת מחיל אל חיל. וככל שמתנער מן הדברים החמריים מכניס עצמו לעולמה של הרוחניות. ועי"ז נהפך מאיש גוף לאיש נשמה, עד שמגיע למצב שאין לו שום חשק וטעם בכל ענייני העוה"ז וכמו שאמר שלמה בחכמתו 'הבל הבלים הכל הבל'. ובמשך הזמן נטהר לבו ומתקדשים רגשותיו ומוצא נחת ונועם בדרך התורה ומתענג על ה'.

ה

אין בנטילה מהות של חסרון בעצם

אמנם מוטל עלינו לדעת מה הוא המבט העקרוני על נטילת הנאות העוה"ז ביסודם של דברים. האם במה שנכון לו לאדם ליטול וליהנות דהיינו במידה הצנועה, האם הוא רק בדיעבד כיון שאינו מסוגל בלא זה, בבחינת אנוס ובאופן של 'דחוייה', או שכאשר הדבר נעשה במידה ובצורה הנכונה אזי ההנאה מותרת היא לכתחילה, ואולי יש בה אפילו מן הראוי ומן היושר.

והנה המתבונן נכוחה יראה ברור שאין הנטילה כשלעצמה מהות של חסרון וחטא, ותמוה מאד לומר שיחשב לפגם אם האדם רוצה ומיחל שייטב לו בחייו, ובוודאי יש

לו לאדם לשמוח כשיזדמנו לו צרכיו בהאי עלמא בנחת ובעונג. וסברא פשוטה היא וגם מוכח מהתורה שכך הוא הסדר בדרכו של עולם שהאדם יהיה לו כל טוב, ואין עניין הנטילה דבר שלילי, שהרי הרבה הבטחות בתורה ובנ"ך כשכר על קיום המצוות הם שייטב ה' לאדם אם בעולם הזה אם לעתיד לבוא, וכנגד זה העונש על החטא הוא שתינטל ממנו טובה זו. ובוודאי שאין זה רצון השי"ת שיהיה האדם שומם ומנותק אדיש ומתעלם מצרכיו המוטבעים בו מעצם טבע מציאותו.

וכן מוכח הדבר מכך שאנו חייבים בברכות הנהנין, ובהודאה על כל טובה שמזדמנת לאדם, וכן לשמוח במועדים על כל הטוב שנתן לנו ה', הרי שקבלת הטוב וההנאה ממנו אין בה שום פגם ופסול, אלא אדרבה יש לו לאדם לשמוח בה ולהודות עליה.

אם נעשה באופי הנכון הוא דבר חיובי

והנה, קיים סגנון השקפה מורגל בפי רבים שעצם נטילת הנאה הוא פגם וגנאי, אבל כאמור האמת היא שעצם הנטילה במידה הנכונה הוא דבר ישר, והוא ביסוד בריאת האדם שיתענג בטוב והוא רגש נכון וראוי. ואם בידו ליטול הנאה ושיהיה לו טוב ונעים ואינו נוטל, הרי זה מנהג שטות, וגם חוטא לנפשו. ובוודאי שאין הנהגה כזו גורמת נחת רוח לאבינו שבשמים, והרי הקב"ה ברא את האדם והטביע בו טבע זה, ונטע בגן עדן כל עץ טוב למאכל ונחמד למראה, ואמר לאדם הראשון 'מכל עץ הגן אכול תאכל' (בראשית ב,טז), ואם כן הרי רצונו בכך. ועיין מה שכתב באור החיים על הפסוק 'ושבית שביר' – 'מצוה, שלא יראה כמזלזל במתנת מלך' (דברים כא,י). וכן כתב החת"ס בחידושי על הש"ס נדרים (דף נ:.) שהקב"ה רוצה שייהנו בריות מהטובה שמשפיע בעוה"ז, ועיי"ש שהוסיף בזה דברים נוראים ונפלאים.

ובאמת שכל כוחות נפש האדם וכל טבעיו ונטיותיו והלך רוחו הם הכלים שנבראו וניתנו לו בכדי שעל ידם יהיה בידו לקיים חוקות התורה, בחינת איסתכל באורייתא וברא עלמא. וכמו שאמר משה למלאכי השרת, כלום אב ואם יש לכם, כלום משא ומתן יש ביניכם. והנה אם האב והאם אין נכון שיחושו במעלת הכבוד והוקרה מבניהם, לשם מה יכבדו אותם. ואם על האדם לתעב את המאכלים וענייני עוה"ז לשם מה יתחסד עם הבריות וייטיב עם העניים להאכילם ולהשקותם די מחסורם, ואפילו סוס לרוץ לפניו, וכי המצוה שיכשיל אותם ח"ו.

טוב העולם לא נברא לדכא את האדם

והנה אם נאמר שתכלית חיי האדם בעולם הוא לשבור ולדכא את צורת מציאותו, א"כ הרי גם שיעור מועט של דברים אלו, הוא פסול ביסודו, ונמצא שרק היחידים רמי המעלה ביותר אשר הם מנותקים מחיזו דהאי עלמא ומרוממים למעלה מכל ענייני העוה"ז זוכים להינצל מחטא ופגם זה, וזה לא יתכן. [וכן לפי זה נמצא שכל הטוב והנעים שישנם בעולם הזה, הכל נברא רק לבעבור נסות את האדם להעציבו ולהציקו בפיתויים להקשות עליו בכדי להכביד הנסיון, וזה לא מסתבר כלל. והרי חז"ל תיקנו במטבע ברכת האילנות 'ברוך שברא בריות טובות ואילנות טובות, להנות בהם בני אדם'.]

אלא וודאי הדבר ברור כפי מה שנתבאר שעצם המציאות של נטילה היא דבר הגון וישר. וכאשר נוטלים במידה הראויה ובצורה הנכונה, אזי נכון הדבר וראוי. ולתחילה כך היא צורת חיי האדם, לחיות בתוככי העולם תוך שהוא מנווט דרכיו ביושר ובקדושה. וראה מה שכתב בזה בספר 'עליות אליהו' – 'שמעתי שהוא (הגר"ח מוולאז'ין) ז"ל היה אומר כי אחיו הצדיק מוהר"ז ז"ע פשט מעליו ענייני עוה"ז לגמרי עד שנעשה כמלאך ה' רק מלוכש בדמות אדם, אבל רבינו הגר"א ז"ל אף שהיה הנהגתו כבני אדם, בכל זאת זיכך כוחותיו עד ששבו ככוחות מלאכי ה', ולזה היה כוונת הבריאה בעוה"ז להיות נוהג כבן אדם ולזכך החומר כמלאכי השרת' (הערה כ).

1

נהמא דכיסופא

אכן יש אופן של מעלה בהתרחקות מהנאות, והיינו כאשר האדם הוא בעל נפש, ואצילות נפשו מורה לו שאין הוא ראוי ליהנות כיון שלא התנהג כשורה, וזה אחת מגדרי התשובה שכביכול מעניש את עצמו. וכדאיתא במאמר 'יסוד התשובה' לרבינו יונה – 'ועל פשעיו הישנים אשר השליך מעליו יהיה תמיד תוהה ומתחרט ומבקש עליהם מאת המקום למחותם מספר הזכרונות, וגם יענה נפשו עליהם, ואם אדם חלש הוא שאינו יכול לסבול עינויין קשים ותעניות ימשוך מתאוותיו, ואל ימלא כל תאוותו, לא במאכל ולא במשתה'.

בחינה יותר נעלית אשר היא נחלת בני עליה בעלי מדריגה היינו שמרגיש שבכלל מהיכי תיתי ליטול ולקבל, בחינת נהמא דכיסופא, שונא מתנות יחיה. וכן איתא 'מאן

דאכיל דלאו דיליה בהית לאיסתכולי ביה' (ירושלמי ערלה פרק א). שאומר לעצמו 'וכי העולם הזה שייך לי'. וזה דרגה גבוהה של עדינות הרגש. והנה מצד הבחינות הקודמות יש רק הגבלה במידת הנטילה, אבל מצד עניינים אלו הרי לא היה ראוי כלל ליטול שום הנאה. אלא שישנם כמה טעמים שמחמתם ראוי בכל זאת ליטול וליהנות.

א. שהרי מוכרחים אנו לשם קיומינו לאכול ולשתות ושאר צרכים, ובוודאי שנכלל בזה כל מה שנצרך לישוב הדעת ולא רק לחם צר ומים לחץ לקיום החיים, שהרי בכדי שהאדם יוכל לחיות בנחת ולעבוד את ה' בכל חושיו בישוב הדעת וברגשי קודש, נצרך הוא לאכילה ושתיה יותר מהמוכרח כדי קיום חייו, וכן לפתיחת הלב נצרך לפעמים להיות נהנה כדאיתא - 'חמרי וריחני פקחין' (הוריות יג:). וכדכתיב - 'והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' (מלכים ב, ג). אכן משום כך הרי זה רק בחינת 'הכשר מצוה'.

המדריגה הרמה - נוטל הנאה עבור קיום רצון ה' לתת לו

ב. אולם עוד יש כוונה נעלית, שכשאדם זוכה לטהרת הלב ולרגשות קודש וכל הנאותיו הם מצד מחשבה זו, הרי זו דרגה רוממה ונשגבה, שאז כל הנאותיו הם עצמם עבודת ה'. והיינו כאשר מגיע להבנה שכל מה שראוי ליטול הוא רק משום שכך הוא רצון ה', החפץ שנהיה נוטלים ומקבלים ממנו, ושהוא נחת רוח לפניו ליתן לנו ולהשפיע עלינו רוב טובה וברכה. אכן זו מדריגת הצדיקים בלבד, כלומר דווקא כאשר האדם הגיע להרגש נעלה זה של שונא מתנות והוא נרתע מעצם הנטילה, וכל הנטילה שלו היא אך ורק מצד שכך ראוי וכך הוא רצון ה', ואינו מערב בזה את נטייתו העצמית אז עצם הנטילה היא עבודה לגבוה, ולא רק הכשר מצוה אלא זה עצמו עבודת ה' והנהגה רוממה.

ועיין במה שכתב רבי צדוק הכהן מלובלין - כל הדברים הטבעיים הם עושים רצון השם יתברך כמו שנאמר (משלי טז, ד) כל פעל ה' למענהו - לקילוסו, ואמרינן בגמרא (חולין ז.) בגינאי נהרא, אני הולך לעשות רצון קוני מה שהוא בטבעו כך ולפיכך גם האדם כשעושה מעשים הטבעיים שהוא מוכרח בהם מצד טבעו נקרא הולך לעשות רצון קונו ויש מצוה בדבר. ובכלל גם כן אכילה וכו' ובלבד מה שהוא בהכרח כגון אכילה לרעבון (צדקת הצדיק - אות קעג).

ועיין בספר שנות אליהו על המשניות – 'אמר הרב הגאון מורינו ורבינו (הגר"א) ז"ל שיש וכו' שאוכל לשם שמים אף שלעת עתה רע הוא לו, שהנשמה אינה נהנה

ממנו, ואם היה באפשרי בלא אכילה היה טוב לו יותר, אך שכוונתו הוא באכילה הזאת שיבריא הגוף ויכול לעבוד השי"ת בתורה ומצוות וכו' ויש עוד לשם שמים וכו' שבאכילה הזאת עושה גם כן פעולה גדולה לנשמתו וכו' ולמדריגה זו לא כל אדם זוכה לכך רק מתת אלוקים היא'. (סוף מסכת ברכות).

ופיסגת המעלה היא כאשר גם עצם החיים שהוא חי וכל רצונו לחיות הוא בכדי למלאות רצון ה' שברא אותו ורוצה בהמשך קיומו, שאז נעשה כל כולו מציאות של קדושה, ובעצם חיותו הריהו ממלא תפקיד רם ונעלה.

* * *

והנה האיש המתקדש בקדושת בוראו אפילו מעשיו הגשמיים חוזרים להיות ענייני קדושה ממש, וכו'. אך הקדוש הדבק תמיד לאלוקיו, ונפשו מתהלכת בין המושכלות האמיתיות באהבת בוראו ויראתו, הנה נחשב לו כאילו הוא מתהלך לפני ה' בארצות החיים עודנו פה בעולם הזה, והנה איש כזה הוא עצמו נחשב כמשכן, כמקדש, וכמזבח, וכמאמרם זכרונם לברכה (ב"ר פ"ב) - האבות הן הן המרכבה, וכן אמרו (רש"י בראשית ז) - הצדיקים הן הן המרכבה, כי השכינה שורה עליהם כמו שהיתה שורה במקדש, ומעתה המאכל שהם אוכלים הוא כקרבן שעולה על גבי האיש.

כי ודאי הוא שיהיה נחשב לעילוי גדול אל אותם הדברים שהיו עולים על גבי המזבח, כיון שהיו נקרבים לפני השכינה וכמו"כ יתרון גדול היה להם בזה עד שכל מינם היה מתברך בכל העולם וכמאמרם ז"ל במדרש, כן המאכל והמשתה שהאיש הקדוש אוכל עילוי הוא למאכל ההוא ולמשתה ההוא, כאילו נקרב ע"ג המזבח ממש. והוא הענין שאמרו עליו חז"ל "כל המביא דורון לת"ח כאילו הקריב ביכורים", וכן אמרו "ימלא גרונם של ת"ח במקום נסכים" ואין הדבר הזה שיהיו ת"ח להוטים אחרי האכילה והשתיה ח"ו שימלאו גרונם כמלעיט את הגרגרן, אלא הענין הוא לפי הענין שזכרתי, כי הת"ח הקדושים בדרכיהם ובכל מעשיהם, הנה הם ממש כמקדש וכמזבח מפני שהשכינה שורה עליהם כמו שהיתה שורה במשכן ממש והנה הנקרב להם כנקרב ע"ג המזבח, ומלוי גרונם תחת מלוי הספלים ועד"ז כל תשמיש שישתמשו מדברי העולם אחרי היותם כבר דבוקים לקדושתו יתברך הנה עליו ויתרון לדבר ההוא שזכו להיות תשמיש לצדיק.

מסילת ישרים - פרק כו - בביאור מדת הקדושה

‘גומל נפשו איש חסד’ כלומר איש שכל מחשבותיו לגמול חסד ולעשות מצוה, זה האיש אפילו מה שגומל לנפשו כלומר שאוכל או שאר דבר שיש בו הנאות הגוף, גם זה נחשב לו למצוה, כי כל כוונותיו לשם שמים ולכן כל אכילותיו גם כן מצוה והן נחשבות כקרבן.

פירוש הגר"א למשלי יא, יז

ונעמיק עוד להשכיל בזה, כי הנה אחרי אשר עיקר כונת הבריאה היא להיטיב לברואיו, ואם כן לפי זה יתכן, כי העבודה היותר חשובה ומקובלת, תהיה על מנת לקבל פרס, כי יעבוד על מנת שיטיב לו, שיגיע מזה נחת רוח לפניו ית"ש. אך באמת אם מכיון בעבודתו שיגיע לו שכר, וכונתו רק כדי שיגיע מזה נחת רוח לה' ית"ש, בהטיבו עם ברואיו חלף עבודתם, זהו העבודה המעולה.

רוח חיים להגר"ח מוואלאז'ין א, ג

יש לדעת כי ענין "לצורך" יש בו מדריגות מדריגות ואין זאת אומרת שאסור לאדם לקחת מעוה"ז רק כדי קיום נפשו, ויותר מזה "שלא לצורך" נקרא, אלא ענין לצורך מתאים לכל אדם לפי מדריגתו ותכונתו. כי כל מה שנצרך לו לאדם למען יעמוד על מתכונת נפשו, כדי שיהיה במצב של רצון ושמחה, שרק אז ערים כישרונותיו וחיים בו כוחותיו, כל הנצרך כדי שתהיה לו שלמות ותפארת אדם, בכלל "לצורך" הוא. ומובן כי לרוב בנ"א דרוש לזה לקחת מהעולם יותר מכדי הסיפוק, כי דרוש הוא לתענוגים גשמיים, לטיול ולחברת בנ"א ולהתענג מנועם הטבע וכדומה, ואחרי שנחוץ לו כל זה, אם יגמור בנפשו לפרוש מהנאות אלו הרי זה בכלל "אל תהי צדיק הרבה למה תשומם". וכבר דברנו כמה פעמים כי אינו כדאי לאדם לפסוע בפעם אחת על מעלה עליונה, הרחוקה ממדרגתו הוא, כי כל זה לא יתכן, ומלבד יחידי סגולה שזכו להרגיש במלוא המידה בנועם התורה, החיים ומתענגים בה לבד, כמו הגאון מוילנא זצ"ל, או אף הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל, שאמרו הרופאים עליו כי לפי רפיון גופו אינן יודעים מהיכן הוא חי, אם לא כי העונג הרב שיש לו מלימוד התורה מכלכל את גופו ומחייהו, קדושים כאלו אינם צרכים להנאות גשמיות, כי נפשם מתמלאת מהתענוגים הרוחניים לאין שיעור מעבודתם בתורה ובמצוות, והם מכלכלים את כל כוחות נפשם, עד שלא נצרך להם לקחת מתענוגי עוה"ז רק מעט מזער, אבל מי שלא הגיע למדריגה רמה כזו, לו יש צורך אף לתענוגים גשמיים, המעוררים בו את כוחותיו וכשרונותיו,

המרחיבים את דעתו ומשביעים אותו רצון, ואם יחסר את נפשו מהם, יחסרו לו חיים ולא תהיה לו שלימות האדם כפי שנצרך לעבודת הבורא, החפץ באדם שלם, שהאדם עם כל כוחותיו וענייניו יעבוד לו, ולכן אם יצמצם את עצמו לקחת מהעוה"ז רק כדי מחייתו, חוטא כלפי הנפש יקרא.

אמנם גם אחרי שביארנו כל אלה לא הוקל לנו, כי עדיין יקשה דרכנו מאד, כי מי הוא אשר יוכל לכוון אל נכון מדריגתו למען דעת מעגלי דרכו, ומי הוא זה אשר יוכל לשקול בפלס שכלו כל פעולה, דיבור ומחשבה למען דעת אם זהו לצורך דרכו או שהוא שלא לצורך כלל, ואולי הוא מנטיית טבעו ויצרו שמטה אותו מדרכי חיים לבקש לו מותרות ותענוגי הגוף שאינם לצורך עבודת הבורא אף לפי כוחותיו הוא....

אמנם כשנתעמק בעניין יוקל הדבר הרבה, כי הנה יש להבין שמאחר שאין בכח האדם לדקדק כל כך במעשיו ולחשב חשבונות לאין שיעור על כל דבר ועניין, למען ידע להחליט איזה דבר נצרך לו באמת ואיזה דבר לא, ואף מה שאפשר לו לדעת אחרי רב עיון ומחשבה, אם יצטרך על כל פרט ופרט לדקדק ולחשב חשבונות של עולם, הלא לא יוכל לפעול במרץ הדרוש לאיש חי, רק ישומם ולא יהיה במתכונתו בתפארת אדם, אם כן אין החובה עליו לדקדק כל כך במעשיו, כי במדה שקשה לו לשקול ולפלס דרכיו ומעשיו, לפי מידה זו צריך הוא לפעול ולעשות על פי אומד דעתו והרגשו, ואף אם יטעה במשפטו לא יקרא מבטל את התורה שלא לצורך, אלא כל זה בכלל "לצורך" הוא לו, כי צורך הוא לאדם ללכת בדרך החיים ברוח עוז ובצעדי און, ולא לפגר במעשיו בבקשת חשבונות רבים, ואם כן כל מה שמרגיש בנפשו, כי דרוש בעדו לפעול ולעשות, למען יחיה חיי עוז ושמחה, הרי זה לצרכו ולצורך התורה, ולפ"ז נמצא כי כל העניינים והמעשים הנכללים במידת ההכרעה שלו הרי הם בכלל מעגלו, ולכן כל מה שאפשר לו לדעת ולהבין שאין זה לצורך דרכו אסור לו לפסוע אף פסיעה אחת כי אז יוצא ממעגלו ומתרחק מנקודת האמת, אבל מה שאי אפשר לו לפי כוחותיו להביא בחשבון, וכבד ממנו הדבר לשקול במאזני שכלו, זהו כבר בכלל לצורך ובכלל מעגלי צדק לפי מה שהוא אדם.

ברם אל ידמה האדם להקל מעליו עול מלכות שמים ולאמר על כל דבר, כי לצורך הוא. כי ידע נא האדם, כי לפי המידה שאפשר לו לחשב חשבונות של עולם החובה עליו לשקול את מעשיו בפלס שכלו וליזהר שלא יכשל ח"ו בנטיה כל שהיא מדרך האמת.

שעורי דעת ח"ב מאמר "פלס מעגל רגלך"

יש להתפלא ולהשתומם, יצחק אבינו שהיה במצב נעלה וקדוש ולעת זקנותו, שכבר פסק יצה"ר ממנו, האם צריך היה למטעמים ולהנאת הגוף, בכדי לברך את בנו וכו'. ומזה אנו רואים ולומדים, כי כמה שיגדל האדם ובאיזה מצב של קדושה וטהרה שיעמוד אי אפשר לו להיפרד לגמרי מכל ענייני החומר שלא להתחשב עמהם, כי כל הכוחות והרגשות שנמצאים ופועלים באדם הקטן, נמצאים גם באדם היותר נעלה וכו'. ולכן גם ביצחק אבינו היו נמצאים, באיזה מידה דקה מן הדקה. וכו'.

ולפי האמת לא רק שא"א לו לאדם להשריש מקרבו את כוחותיו הטבעיים ומוכרח שימצאו בו כולם, אלא גם דרוש וראוי הוא שכל כוחותיו יחיו בו, כי רצון הבורא בבריאת האדם היה, שיהיה ויחיה דווקא במתכונת זאת, ורק האדם שכל כוחותיו ערים וחיים בו נקרא אדם שלם, והתורה דורשת שהאדם בשלמותו היינו בכל כוחותיו, יהיה כמו שצריך הוא להיות ויעשה מה שנפקד עליו לעשות, ואין התורה דורשת מהאדם שימית כח אחד מכוחותיו ויחיה בלעדו, כי מלבד שלא יעלה זאת בידו, מפני שלא ניתנה היכולת לאדם לעקור כח מכוחות נפשו לבלי התחשב בו כלל וכו', הנה מלבד זה עד כמה שיעלה לעקור כח מכוחותיו, הלא תחסר נפשו ולא יהיה אדם שלם כי אינו על פי מתכונתו האמיתית שנקבע לו מה', ואדרבה כל מה שיגדל האדם מתגדלים ומתחזקים עמו כל כוחותיו ורגשותיו.

שעורי דעת ח"ב מאמר "קרבנות"